

Ritkán vannak kizárólagos igazságok

ELEK TIBORRAL BESZÉLGET MÉNESI GÁBOR

– *Érdeklődéssel olvastam legutóbbi könyveidet, először is az Irodalom és nemzeti közösség (2014) című munkát, melyben összegzed mindazt, amivel három évtizeden keresztül foglalkoztál, s foglalkozol azóta is. Miért érezted úgy, hogy eljött a számvetés ideje?*

– 2012-ben jelent meg kilencedik kötetem, az előző években írott kritikáim, tanulmányaim, beszélgetéseim gyűjteménye, *Kérdések és állítások* címmel. Először akkoriban, ötvenéves koromban fogalmazódott meg bennem, hogy a tizedik kötetem lehetne egy válogatás a korábbiakból. Néhányszor megrökönyödtem már, amikor két-három kötet után, viszonylag fiatal költők válogatott kötetet adtak ki, de úgy gondoltam, hogy egy harmincéves pálya, hét kritika-, tanulmány-, esszékötet s két monográfia után talán már érdemes valamiféle összegezést készíteni. Ráadásul az évtized elején a magánéletemben is lezárult egy korszak, és elkezdődött egy új, miközben szakmailag (kritikusként, irodalomtörténészként) úgy gondoltam, hogy nem nagyon vezetnek már utak számomra tovább, nem nagyon láttam értelmét annak, hogy folytassam azt, amit addig csináltam, ezért is tűnt logikusnak a számvetés.

– *Olvadás közben egyebek mellett azzal szembesültem, hogy a legtöbb probléma, amit körüljársz, ma is aktuális, és ebből a szempontból másodlagos, hogy az adott írás a kilencvenes években vagy épp a közelmúltban keletkezett. Te hogyan tekintetted át a felgyűlt anyagot, s miképpen választottad ki a kötetbe kerülő szövegeket?*

– Ha ma is aktuálisnak látod a tizenöt-húsz évvel ezelőtti témákról szóló írásaimat, azt dicséretnek veszem, ezek szerint a rendszerváltoztatás utáni korszak olyan lényegi kérdéseit is sikerült körüljárnom, vagy legalább szóvá tennem, tartozzanak azok az irodalom, az irodalmi közélet, vagy a társadalom világához, amelyek mindmáig érintenek bennünket. Ugyanakkor ez részben természetes is, hiszen ugyanabban a korban élünk még mindig, bár a 2010 utáni időszakban már a hangsúlyok máshová (is) kerültek, az előjelek megváltoztak. Természetesen volt egy minőségi szempontom, szerettem volna a legjobb, legfontosabb, leginkább időtállóknak látszó szövegeimet összeszedni, és szerettem volna az irodalomszemléletem különböző határokön átívelő voltát is felmutatni. Ugyanakkor azt el akartam kerülni, hogy valamiféle csalamadé jöjjön létre, szerettem volna, ha kötetként is működik a gyűjtemény, ha a korábbiakhoz hasonlóan felismerhető benne a tudatos szervezettség. Arra törekedtem, hogy működjenek az írások között valamiféle kohéziós erők, legyenek bár tartalmi vagy formai jellegűek azok. S amikor egy idő után felismertem, hogy írásaim jó része túlmutat az irodalom világán, a nemzet önismerete, a nemzeti közösség helyzete, a rendszerváltoztatás utáni magyar társadalom állapota irányába, akkor már az is fontos szempont lett, hogy ezek a kérdések is legyenek kellő súllyal jelen. Ezért is raktam össze a kötet harmadik ciklusát, amelyikbe apróbb, rövidebb, az irodalmiak mellett közéleti kérdésekkel is foglalkozó írásaim kerültek. S talán azért is, mert azok egy része korábbi köteteimben nem is jelent meg, csak online látott napvilágot, vagy olyan kiadványokban, amelyeket kevesen olvashattak. S végül azért is, mert ezek is esszéisztikus szövegek. Szemben például a kifejezett irodalomkritikáimmal,

amelyek közül nem sokat tudtam beszervezni a kötetbe, egy idő után ugyanis rájöttem, hogy fontos kohéziós erő lehet az írások rokon esszéisztikussága.

– *Az alcím kiemelése (Válogatott és új esszék, 1984–2014) nélkül is érezhető, hogy szinte valamennyi írásod az esszé irányába mutat. Miért fontos számodra ez a műfaj és kifejezőmód?*

– Jó, ha így érzed, mert én félttem kicsit, hogy ráfogásnak vélheti majd az olvasó a kötet írásainak közös műfaji meghatározását: esszék. Kétségtelen ugyanis, hogy igazi esszék inkább csak az első ciklusban vannak, a nagyobb lélegzetű, általánosabb kérdéseket (esszé-műfaj, Közép-Európa, önmetaforák, irodalmi siker, kritika-műfaj, irodalmi megosztottságok, kortárs dráma, pályakezdés, az értelmiség szerepe, politikai költészet, a nemzet közössége) tárgyaló írások között. A második ciklus egy részét inkább irodalomtörténeti portré-tanulmányoknak (Koncz Istvánról, Vári FABIÁN Lászlóról, Székely Jánosról, Gion Nándorról), más részét akár műelemző tanulmányoknak, hosszabb kritikának (Tózsér Árpád, Sütő András, Esterházy Péter, Markó Béla kötetéről) és esszéírók (Mészöly Miklós, Csoóri Sándor, Konrád György, Cs. Gyimesi Éva, Grendel Lajos, Füzi László) munkásságát elemző tanulmányoknak is lehetne tekinteni. A harmadik ciklus írásainak egy része pedig a publicisztika felé is nyitott, jóllehet én a kötet kontextusában miniesszéeknek tekintettem ezeket.

Először a kilencvenes évek közepén kaptam kedvet az esszéírásra, amikor a kor esszé-irodalmát vizsgáltam, sorra véve fontos esszéköteteket, esszéírói munkásságokat (lásd a *Helyzettudat és önismeret* című 1997-es kötetemet), akkor írtam az első esszéimet, például éppen a műfajról (*Az esszé a történelmi jelen idő szorításában*), illetve a Közép-Európa-kérdésről (*Közép-Európa, a termékeny illúzió*). Aztán rendre találtam olyan kedvemre való témákat, amelyekről, úgy éreztem, van fontos mondandóm. Szeretem az esszé műfajának tágasságát, levegősségét, szabadságát, azt, hogy lehetőséget ad a gondolati kísérletekre, a különböző nézőpontok ütköztetésére, akár a szellemi vitára és a személyesség nyílt vállalására. Ugyanakkor én általában nem vallomásos esszéket írtam, írok, az valahogy nem igazán áll a kezemre, fontos, hogy én írom az szöveget, de nem én vagyok a fontos, hanem az aktuális téma, annak a minél alaposabb, sokoldalúbb körülménye általam. Az irodalomtörténeti tanulmánynál vagy a kritikánál erre kevésbé nyílik lehetőség, még ha időnként meg is próbáltam ebbe az irányba el-elvinni egy-egy írásomat korábban is már. Az utóbbi években már kifejezetten esszékritikákat igyekszem írni, ami egy-egy mű, egy-egy könyv kapcsán lehetőséget ad az abban foglaltak továbbgondolására, a téma alaposabb, több irányú megközelítésére. Úgynevezett tudományos ambícióim soha nem voltak, és nem egy szűk szakmai közeget próbáltam szólni kritikusként sem, hanem egy tágabban értett olvasóközönséghez, kulturális közösséghez, így kezdettől az esszéisztikus, a közérthetőbb fogalmazásmódot választottam.

– *Láthatóan bosszant, ha azzal találkozol, hogy kollégáid egyoldalúan mutatják be irodalmunk bizonyos időszakait, alkotóit. Ilyenkor odaszólsz egy-egy pályatársadnak, s igyekszel rámutatni az ellentmondásokra. Tudatosan ügyelsz arra a magad praxisában, hogy más, akár a saját felfogásodtól távolabb eső szempontokat is figyelembe vegyél?*

– Nem tudatosan, hanem magától értetődő módon. Számomra így természetes, nem igényel különösebb erőfeszítést. Az egyoldalúságot unalmasnak, érdektelennek, a kirekesztést pedig valóban bosszantónak találom. A kérdések, jelenségek általában többirányú megközelítést igényelnek, ahhoz, hogy a megválaszolásukhoz, a megértésükhöz közelebb juthassunk. A másik álláspontjára is figyelni, az ő szempontjait is megismerni a szellemi, művészeti életben

szerintem különösen szükséges. Ritkán vannak kizárólagos igazságok. Az a tapasztalatom, hogy még egyes művekkel kapcsolatosan is létezhetnek olyan megalapozott és érvényes állítások, amelyek egymástól gyökeresen eltérő értékeléshez vezetnek.

– *Visszatérően foglalkozol a határon túli magyar irodalom alakulásával, mindenkori helyzetével. A Határtalan irodalom címmel rendezett konferencián így fogalmaztál: „Továbbra is kérdés számomra (...), hogy a mai viszonyok között van-e értelme erdélyi (de bármely határon túli) irodalomról önállóan, a magyar irodalom egészétől elkülönítetten beszélni, legalábbis nekünk, itt, Magyarországon. Sőt, állítom inkább határozottan, hogy nincs, és javaslok is, hogy ez legyen az utolsó ilyen típusú tanácskozás.” Látsz változást ezen a téren?*

– Nem igazán. De ahogy évekkkel ezelőtt rájöttem arra, hogy csak paradoxonokban lehet válaszolni a határon túli irodalmak létével kapcsolatos kérdésekre (természetesen nincs határon túli magyar irodalom – mert csak egy magyar irodalom van –, miközben látjuk, hogy van), úgy arra is rájöttem később, hogy a valódi kérdés nem az, van-e erdélyi, felvidéki stb. magyar irodalom, hanem az, hogy ha nincs határon túli magyar irodalom, akkor miért látszik mégis, ha csak egy magyar irodalom van, akkor az miért nem látszik egynek. S valószínűleg azért sem, mert a magyar irodalom nagy egyetemességén belül különböző személyes (szakmai és egzisztenciális), szervezeti, intézményes, netán ideológiai érdekek működnek, a határainkon túl is, de innen is, amelyeknek kedvező ez a „ha akarom vemhes, ha akarom, nem vemhes” helyzet.

– *Két évvel ezelőtt harmadik monográfiád látott napvilágot, mely – Székely János és Gion Nándor munkássága után – Markó Béla életművét teszi mérlegre. Nem meglepő mindez, hiszen sokat foglalkoztál Markóval, tanulmányokat, kritikákat és interjúkat tettél közzé. Mégis hogyan szántad rá magad arra, hogy vizsgálódásaidat rendszerezd s monográfiában összegezd?*

– Amikor a Gion Nándorról szóló monográfiámat megírtam, elhatároztam, hogy soha többet nem kezdek ilyen nagy lélegzetű vállalkozásba. Aztán néhány év szöszmötölés után újra ráéreztem valami komolyabb feladatra. S amikor Markó Béla egyik békéscsabai kötetbemutatójára készültem, észrevettem, hogy mennyi érdekes, engem foglalkoztató kérdés van ebben az életműben, s hogy a kilencvenes évek előtti költészetéről írtam is anno egy nagyobb tanulmányt, amit érdemes lenne újragondolni és részleteiben kibontani, sőt folytatni, az életmű újabb szakaszával összekötni.

– *A kötetet magad is monográfiaként határozod meg. Miként vélekedsz a műfaj lehetőségeiről?*

– Fontos műfaj, jelentős életművek elemző, értelmező számbavétele, irodalomtörténeti összefüggésekbe helyezése szükséges minden normálisan működő irodalom számára. Szükséges az értékek feltárása és összegező felmutatása mind a szakma, mind az olvasóközönség érdekében, de talán az alkotó érdekében is. Ugyanakkor az irodalomtörténész számára hálátlan vállalkozás, mert ha komolyan veszi a feladatát, akkor nem igazán lehet megfizetni az akár több éves elmélyült munkáját.

– *A bevezetőben Markó Bélát idézed, aki szerint „egy politikus verseit másképp olvassák. Az is másképpen olvassa, aki ezt nem ismeri el...” Mit gondolsz erről irodalomtörténészként? Elválasztható-e a politikus tevékenysége a költői megszólalásoktól? Vizsgálható-e önmagában az életmű olyan esetben, amikor ennyire egyértelmű a politikai kiállás, s az alkotó maga is hangsúlyosan reflektál a pozíciójára?*

– Ez nagyon összetett, bonyolult kérdés, ezért is írtam róla egy többoldalas bevezető tanulmányt, esszét, mintegy előszóként. Ezt itt most nem ismételhetem meg, pedig a véleményem teljessége csak úgy derülne ki. Megpróbálom a lényegét röviden összefoglalni. Egyrészt én eddigi pályámon, más írók műveinek, munkásságának elemzése, értelmezése, értékelése, szerkesztése során is arra törekedtem, többek között, hogy ne hagyjam magam befolyásolni a világnézetük, politikai értékrendjük, politikai nézeteik, esetleges közéleti megnyilatkozásaik, cselekedeteik által – amikor irodalmi alkotásuk értelmezése, esztétikai értékelése a tét. Jól tudom, hogy ez olvasóként milyen nehéz feladat, de kritikusként, irodalomtörténészként, úgy gondolom, szinte kötelező az erre való törekvés. Azt is tudom, hogy a művet nem érdemes a kontextusától függetlenül vizsgálni, hogy a mű és az élet összefüggéseivel való számvetés esetenként elkerülhetetlen és általában produktív lehet. Szóval, egyrészt képesekké kell válnunk a mű és az élet szétválasztására, az irodalom autonómiájának visszaszerzésére, amennyire csak lehet, de ugyanakkor a műnek a maga összetettségében és az élettel való összefüggéseiben szemlélésére is. Képzelnék csak el, milyen bornírt viszonyulás lenne, ha valaki a kilencvenes évek előtti Markó-költészetet semmibe venné azért, mert nem ért egyet azzal, amit később RMDSZ elnökként csinált. Vagy ugyanezen okból nem is olvasná a 2010-es évek közepétől frott szemből szebb szonettjeit. De azt éppúgy nagy tévedésnek tartanám, ha valaki azért válna újabban költészettének a rajongójává, mert a jelenlegi politikai nézeteivel egyetért. A politikai szempontú olvasatot azért is tartom tévútnak, mert még az olvasó saját politikai nézetei is változhatnak élete során. Markó esetében épp az életműve történelmi, társadalmi, politikai szituáltsága miatt is szükségesnek tartom a tiszta, elfogulatlan tekintetet, ha a költőről, az íróról akarunk érvényeset állítani. De nem is csak Markó esetében fontos ez, körünk irodalmával, íróival kapcsolatban általában az lenne. Épp abból származnak az elképesztő megosztottságok, felháborító kirekesztések, hogy sokan, sokszor nem képesek erre.

– *Könyved sajátos pillanatban jelent meg, hiszen Markó Béla az utóbbi években hangsúlyosan visszatért az irodalmi életbe, miután fokozatosan visszavett közéleti szerepvállalásaiából, legálabbis párt- és állami tisztségeiből, vagyis – ahogy egy interjúban fogalmazott – politika és irodalom közül az irodalmat választotta. Hogyan hatott írásmódjára ez a gesztus?*

– Talán nem is az írásmódjára hatott, hanem a témaválasztásaira, műfajaira, a versformához való viszonyára. Óvatosan foglalta vissza magának az irodalmat. Előbb gyerekverseket írt újra (de gyakran már ezekben is teret adott a későbbi felnőtt versekben megfogalmazott centrális szerepű érzéseknek, gondolatoknak, motívumoknak), majd a számára korábban legotthonosabb versformához tért vissza, s többkötetnyi szonettet írt jórészt a magánélet, a kert, a szerelem örömeiről, Isten-kérdésekről, aztán egy számára egészen új műfajba, a haikuba fedkezett bele, hármas sorokba tömörítve univerzális témákat, s végül visszatért a történelmi és mai kérdéseket többnyire ironikusan görgető közéleti versek világához, előbb hagyományos négysoros, félrímes strófászerkezetekben, majd szabadversekben is.

– *Milyen további dilemmákat vetett fel számodra a Markó-oeuvre értékelése, amelyekkel mindenképpen számot kellett vetned a monográfia megalkotása során?*

– Az igazából nem volt dilemma, hogy Markó életművének olvasása, újraolvasása ma már az egyetemes, az összmagyar irodalom összefüggésrendjében történhet csak – ez inkább önmagam számára evidensen vállalt feladat volt. Kérdés volt viszont, hogy ha hangsúlyosan Markó költői világáról írok, akkor mit csináljak gazdag esszéirodalmával, s miután eldöntöttem,

hogyan annak is szentelek egy fejezetet (mert a költői világ változásainak, a költői pálya alakulásának követéséhez és megértéséhez a reflexív alkotói megnyilvánulások, az irodalomtörténeti és kortárs műveket elemző, értelmező, illetve vallomásos szövegei nagyban hozzájárulhatnak), hogyan válasszam el az író irodalmi, esetleg közéleti esszéit a politikus írásaitól, előadásaitól. Aztán, ahogy a könyv hátsó borítóján is olvasható, például a következőkkel is szembesülnöm kellett: az individuális vagy a közösségi szabadságtörekvések a fontos(abb)ak az irodalomban és az életben? Az avantgárd jellegű formabontás vagy a klasszicizáló karakterű formateremtés, a személyiség szétesésének, szóródásának, vagy a személyiség egységének, méltóságának költői ábrázolása a korszerű(bb)? Érvényesek lehetnek-e korunkban a teljesség, a harmónia, a szépség költői alakzatai? A világ, a létezés tényei áhítattal teljes emelkedettségre, pátozusra, vagy kételyekkel teli, (ön)kritikus rákérdezésre, ironiára jogosítják fel a költőt? De hogy egy kevésbé poétikusan megfogalmazott dilemmát is említsek, kérdés volt számomra, hogy hol is záródjon a monográfia, hiszen láthatóan rendkívül termékeny alkotói korszakát éli Markó, rohamtempóban írja az újabb és újabb kötetait, egy monográfus számára gyakorlatilag utolérhetetlenül. Végül úgy döntöttem, hogy a három szonettkönyv és a három haikukötet, majd a *Csatolmány*, mintegy ráadásként, egyszerre összegzésként és újdonságként, jó zárást kínál számomra.

– 1999 óta irányítod a *Bárka* című, *békéscsabai székhelyű irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat szerkesztőségi munkáját*. *Hogyan látod, honnan indult s hová jutott ez idő alatt a lap?*

– Nem szívesen válaszolok erre a kérdésre, pontosabban nem könnyen, mert úgy gondolom, hogy az effajta értékelést pártatlan kívünlátóknak kell inkább elvégezni, nem annak, aki fő szerepet vitt a történetben. De legyen, nézzük legalább a tényeket! A *Bárka* 1993-ban indult útjára, az akkor még létező Tevan Kiadó alkalmi kiadványaként. Volt olyan év, amikor nem is jelent meg. Én vendégszerkesztőként, éppen húsz évvel ezelőtt, 1996-ban szerkesztettem egy dupla számot a határon túli magyar irodalomról, majd 1997-től már mint főszerkesztő-helyettes arra törekedtem, hogy biztosítsuk a rendszeres, előbb negyedévi, majd kéthavonkénti megjelenést. Cs. Tóth János, a kiadó korábbi igazgatója akkor már a Móránál tevékenykedett, az új kiadóvezetőnek, Kántor Zsoltnak nem igazán maradt ideje, ereje a lappal foglalkozni. Félő volt, hogy a láthatóan gyengülő kiadó esetleges összeomlása maga alá temeti a *Bárkát* is, ezért 1999 végén Grecsó Krisztián szerkesztőtársammal és Ambrus Zoltán könyvtárigazgatóval átmentettük a Békés Megyei Könyvtárba, ahol én irodalmi osztályvezetőként mással is foglalkoztam, de a fő feladatomban, immár főszerkesztőként, az attól kezdve kéthavonta megjelenő *Bárka* volt. Az új formátummal jelentkező 2000/1. szám Olvasóköszöntő zárójában körvonalaztam azokat az irányokat, amelyeket mindmáig igyekszünk tartani, s amelyekből néhány fontosabb címszó, tagmondat a mai *Bárka* hátsó borítóján is olvasható. Lonovics László újabb tervezőmunkájának eredményeként 2008-ban kapta jelenlegi formátumát a lap. Ugyanekkor hoztuk létre Szabó Tibor Benjáminnal a *Bárkaonline*-t, mert érzékeljük, hogy egy kéthavonként megjelenő folyóirat igen lassú jármű a felgyorsult mai világban, s ekkor elég erős éreztünk már arra, hogy közvetlenebbül és aktívabban részt vegyünk a kortárs magyar irodalomban. A megyei intézmények átszervezésének részeként 2009-től átkerült a szerkesztőség és a kiadói jog a Békés Megyei Jókai Színházba, ami, néhány év múlva, a megyék intézményfenntartó szerepének megszűnése után, átkerült Békéscsaba városához, így mi is. Az elmúlt évek során gyakran tapasztaltam (voltak kollégák, akik el is mondták),

hogy a törekvéseink, ötleteink, nálunk később indult, de akár tőlünk idősebb lapok számára is követendő példaként szolgáltak (legyen szó a helyi, regionális értékek hangsúlyozott felkarolásáról, az online változatról, vagy a print külső formátumáról), ami folyamatos innovációra készítet bennünket (a *Bárkaonline*-on látható ez leginkább, két-három éve például elindítottunk egy igen nagy olvasottságnak örvendő gyerekirodalmi rovatot Lovász Andrea szerkesztésében). Azt hiszem, a tavalyi, a 2015-ös évfolyam hat számával elérkeztünk lehetőségeink határaihoz, azoknál jobb számokat, a mi kondícióinkkal, már nemigen lehet létrehozni, én legalábbis nehezen tudom elképzelni, de talán az ideikkel, a 2016-os számainkkal sem vallottunk szégyent. Sajnos kevés a szakmai visszajelzés, nagyon ritka az, ami éppen néhány napja történt, hogy az egyik nagy múltú, jeles folyóiratársunk tapasztalt, idősebb szerkesztője a következőket írta: „Kedves Tibor! Olvasom a *Bárka* 2016/5-ös számát, kitűnően szerkesztett, rendkívül tartalmas folyóiratszám! Szeretettel gratulálok hozzá.” Ez nemcsak azért esett nagyon jól, mert ritkán fordul elő hasonló, hanem, mert nem is emlékszem, mikor dolgoztam annyit egy lapszám anyagának megszervezésén, összerakásán, mint ezen az 1956-os emlékszámunkén.

– Mennyit változtak a körülmények, a helyi és országos viszonyok, amelyek kedveznek – vagy éppen nem kedveznek – a lapszerkesztésnek?

– A helyi körülmények alakulásáról fentebb részben már beszéltem. Ami nem változott és kedvezőtlen, hogy helyben továbbra sincs olyan gazdag, inspiráló, segítő szellemi, tudományos háttér, mint a nagyobb, egyetemekkel is rendelkező városokban. Továbbra sem vagyunk önálló intézmény, aminek vannak előnyei és hátrányai is. Szerencsére az elmúlt húsz év során az sem változott, hogy az intézményi függetlenség hiánya ellenére, soha senki nem szólt bele a szakmai munkába. A *Bárka* azért olyan, amilyen, azért szerepelnek benne, akik, s azért olvashatók benne olyan szövegek, amilyenek, mert mi így akarjuk. A közvetlen szerkesztésben résztvevő Kiss Lászlóval, az online szerkesztő Farkas Wellmann Évával, a külső munkatársakkal: Darvasi Ferencsel, Erdész Ádámmal, Gyarmati Gabriellával, Kiss Ottóval, Lovász Andreával. Az országos körülmények romlásáról, az NKA-támogatások állandó bizonytalanságáról, újabban pedig a radikális csökkenéséről nem szívesen beszélek, mert csak indulatosan tudnék, s mert azokkal többnyire mindenki tisztában van. Elég elkeserítő, hogy miközben, megítélésem szerint, eddigi történetünk csúcsára jutottunk, tavaly is csak több hónapos késéssel tudtam fizetni az említett szerkesztőségi munkatársaknak, idén pedig, úgy néz ki, hogy egyáltalán nem tudok.

– Miképpen kap hangsúlyt a folyóiratban, hogy a Viharsarokban működtek? Mennyire figyelsz arra, hogy minden lapszámban és az online változatban teret kapjanak a helyi alkotók?

– Már régóta nem figyelek rá, 15-20 évvel ezelőtt még igen, amikor az irányokat próbáltam kialakítani (amikor például a 2010/1-es szám Olvasóköszöntő zárójában úgy fogalmaztam: a regionalitás és az egyetemesség a minőség- és értékelvű személet- és gondolkodásmód keretei között...), de az utóbbi években már egyáltalán nem kell, mert szerencsére kialakult olyan helyi szerzőgárdánk (ráadásul újabb és újabb alkotókkal gazdagodik), amelynek tagjai folyamatosan alkotnak, és műveik bátran odatehetők a más régiókban élők mellé. Ugyanígy arra sem figyelek már régóta, hogy határainkon túli szerzőink is legyenek, s erre talán azért sem kell, mert számukra, ha jól látom, mára az egyik legfontosabb publikációs térré vált a *Bárka*.

– Zalán Tibor a kritika mai állapotáról is beszélt nemrégiben megjelent, Dragéi hajnalok Zalánnal című interjúkötetében (beszélgetőtársa Onagy Zoltán volt), és így fogalmazott: a „kritika (...) mint a minőség fölmutatásának tudományos gyakorlata, a teljesítmények analizálásának tudományos gyakorlata, a jó elválasztásának tudományos gyakorlata a rossztól, a kiválasztás és az elhagyás tudományos gyakorlata, a művek irodalmon belüli elrendezésének tudományos gyakorlata, a helyi értékek pontos és argumentált megállapításának tudományos gyakorlata, szóval, a kritika, mint olyan, megszűnt létezni”. Mit gondolsz erről? Hogyan látod a hazai irodalomkritika jelenlegi helyzetét és megbecsültségét?

– Zalán Tibor barátom szeret túlzásokban fogalmazni. Nem tudom, mire alapozza ezt az állítás- sort, és gyanús nagyon számomra a sűrűn ismételt „tudományos gyakorlata” szóösszetétel. Mitől is lesz a gyakorlata valakinek tudományos? Ha tetszik, a felsorolásban foglaltak nem megszűntek, de soha nem is léteztek. Nem hiszem, hogy a hazai irodalomkritika állapota, úgy értem a szakmai minősége, ma rosszabb lenne, mint bármikor volt. Mint ahogy azt sem hiszem, hogy a kortárs magyar irodalom szerzői kevésbé érdekes, kevésbé értékes műveket hoznának létre, mint a korábbi koroké. Az irodalom helyzete, pozíciói és az irodalomkritika helyzete változott meg az elmúlt évtizedekben, de radikálisan – azt hiszem, ez téveszt meg sokakat. Mindkettő társadalmi presztízse, megbecsültsége sokat romlott. A kritikáé talán még az irodalomén belül is romlott, külső és belső tényezők hatására is. Már az sem jó, hogy a napilapokban, még a hétfégi mellékleteikben sem lehet igazi kritikákat olvasni, de lassan már az irodalmi folyóiratok egy részéből is kikerülnek, más orgánumokról nem is beszélve. Párhuzamosan azzal, hogy az internetes fórumokon, blogokban stb. bárki kritikát mondhat, írhat bármiről. Talán ezért is gondolhatják némelyek, olvasók és írók is, hogy nincs is már a kritikára szükség, mert van közvetlen olvasói visszajelzés. Pedig a felkészült, nagy olvasottsággal, gyakorlattal, tapasztalatokkal rendelkező kritikusok tevékenysége a normálisan, szervesen működő irodalmi élet fontos tényezője. Csak egy példa: közhely ma már, hogy irodalmi mű nem létezik az olvasója nélkül, s az első olvasatokat, sok esetben a mű sorsa szempontjából meghatározó olvasatokat, éppen a kritikusok hozzák létre. A tekintélyes, hatással bíró kritikus pályák azonban egyrészt nem a semmiből teremődnek, másrészt, ha a kritikus munkájára nincs kereslet, ha nincs megbecsültsége (megfizetik-e a kritikusokat, ösztöndíjakkal, díjakkal elismerik-e őket? stb.), akkor könnyen kedvét vesztheti, másfelé orientálódhat az arra hivatott irodalmár is.

– Néhány évvel ezelőtt még rendszeresen találkoztunk a te kritikai írásaidal is különböző folyóiratokban, sőt korábbi könyveidben ezekből is adtál bővebb válogatást. Mostanában mintha ritkábban szólalnál meg ebben a minőségben. Mi az oka ennek?

– Bizonyára szerepet játszanak benne a fentiek is. Hogy hiányzik a motiváció (pedig ösztöndíjban, díjban nekem még volt is részem). Hogy nem érzem a súlyát saját tevékenységemnek sem. De biztosan összefüggésben van azzal is, hogy korábban elég sokat írtam, hogy kicsit belefáradtam a hagyományos kritikák írásába, s már saját magam számára sem fontos, hogy valamiről leírjam a véleményemet. Ezek nélkül pedig nem megy.

– Mégis, mit tudnál mondani a közeljövő kilátásait illetően, meddig tekintesz előre? Milyen tervek vannak irodalomtörténészként, kritikusként?

– Az az érdekes, hogy miközben sűrűn mondtam azt az elmúlt években, hogy elég volt, befejeztem, és komolyan is gondoltam, egy idő után újabb és újabb tervek fogalmazódtak meg

bennem, és születtek is újabb és újabb írások, így utólag azt mondom, szinte észrevétlenül, s egyszer csak azon kapom magam, hogy újabb kötetek rémlenek fel előttem. Úgyhogy el is döntöttem, a jövőben nem fogom már azt mondani, hogy vége, úgy is elkövetkezik az majd magától. 2017-ben talán megjelenik az elmúlt harminc évben erdélyi írókkal készített beszélgetéseim gyűjteménye, ami amellet, hogy csaknem húsz teljes írói pályát körvonalaz, reményeim szerint, az elmúlt évtizedek erdélyi irodalmának számos fontos kérdését is felvilantja, s talán az is kiderül belőle, hogy egyáltalán beszélhetünk-e ma „erdélyi magyar irodalom”-ról. A Markó-monográfia befejezése után azt mondtam, hogy soha többet ilyen nagy lélegzetű vállalást, s közben nyakig benne vagyok már egy Grendel Lajosról szóló monográfia megírásában, amit 2017-ben szeretnék be is fejezni, hogy 2018-ban megjelenhessen. Közben az elmúlt években írott esszékritikáim, előadásszövegeim homályosan körvonalaznak a szemem előtt egy újabb Erdély-könyvet, csak ahhoz még kellene írni néhány erős szöveget. Lám, így motiválja az ember magát, ha már más nem motiválja.

(Az interjú 2016 októberében készült)

